

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی: یک مطالعه پدیدارشناسی

Identifying Traces of Integration in The Educational Activities of New Elementary School Teachers: A Phenomenological Study

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۱۹

M. Raimi

M. Javadipour (Ph.D)

F Tari

مهديه رحيمی^۱محمد جوادپور^۲فرزانه تاري^۳

Abstract: The purpose of the current research was to identify the application of integration and its methods in the educational activities of new elementary school teachers. This research was conducted with a qualitative and descriptive phenomenological approach. From graduates of Farhangian University of Mashhad 17 participants were selected purposefully. In order to collect the data, a semi-structured interview was used and the data were analyzed through the Lincoln and Guba method. In total, three dimensions (combination of different study materials, integration of study materials with living environment and integration of study materials with games), nine main themes and 29 sub-themes were identified. The results showed that new teachers combine different teaching materials by considering vertical and horizontal connections. By linking classroom teachings to everyday life, they provide the possibility of combining lesson objectives with the real-life facts, and by putting games as the focus of teaching, they present learning units in a combined form to facilitate the realization of educational objectives.

Keywords: integration, educational activities, teachers, elementary school, phenomenology

چکیده: هدف مقاله حاضر شناسایی نحوه کاربرد تلفیق و شیوه‌های آن در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی است. این پژوهش با رویکرد کیفی و از نوع پدیدارشناسی توصیفی انجام شد. شرکت‌کنندگان آن از میان دانش‌آموختگان رشته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان مشهد بودند که ۱۷ نفر از آنان به طور هدفمند انتخاب شدند. به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختارمند و جهت تحلیل و اعتباریابی داده‌های پژوهش از روش هفت مرحله‌ای کلایزی و روش لینکلن و گوبا استفاده شد. در مجموع، سه بعد (تلفیق مواد درسی مختلف، تلفیق مواد درسی با محیط زندگی و تلفیق مواد درسی با بازی)، نه مضمون اصلی و ۲۹ مضمون فرعی شناسایی شد. نتایج نشان داد که نومعلمان از طریق مدنظر قرار دادن ارتباطات عمودی و افقی، مواد درسی مختلف را با یکدیگر تلفیق می‌کنند. از طریق مرتبط ساختن آموزه‌های کلاس درس با زندگی روزمره نیز امکان ترکیب اهداف درسی با حقایق زندگی را فراهم آورده و از طرفی با محور قرار دادن بازی در تدریس، واحدهای یادگیری را به صورت ترکیبی ارائه می‌کنند تا تحقق مقاصد آموزشی را تسهیل کنند.

کلیدواژه‌ها: تلفیق، فعالیت‌های تربیتی، معلمان، دوره ابتدایی، پدیدارشناسی.

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ایران.

mahdiye.rahimi@ut.ac.ir

۲. دانشیار گروه روش‌ها و برنامه‌های آموزشی و درسی، دانشگاه تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

javadipour@ut.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری تخصصی برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ایران.

tari.farzane@yahoo.com

آموزش و پرورش به عنوان یکی از مهم‌ترین نظام‌های جامعه به دنبال توانمندسازی افراد و برآورده کردن نیازها و انتظارات آنان است. یکی از برنامه‌هایی که در مسیر انجام این رسالت تدوین و اجرا می‌شود، برنامه‌درسی تلفیقی است. ادغام و تلفیق برنامه‌درسی یکی از ویژگی‌های برنامه‌های درسی جدید است که با ظهور در کشورهای مختلف، بر حذف مرزهای بین تخصص‌های موضوعی سنتی متمرکز شده است (کانین^۱ و همکاران، ۲۰۲۰) تا با اتخاذ رویکرد دانش‌آموز محوری، فرصت‌های یادگیری پیوسته و جامع‌تر را فراهم کند. در واقع این نوع برنامه‌درسی از طریق ایجاد ارتباط و اتصال میان حوزه‌های محتوایی دروس، بسترهای لازم جهت تحقق یادگیری معنادار را مهیا می‌کند (نول‌مایر و ون‌ویگ^۲، ۲۰۲۲).

تلفیق در لغت به معنای سازگار کردن و باهم آمدن (ضرغام بروجنی و همکاران، ۱۴۰۰) و در اصطلاح به عنوان کوششی برای ایجاد ارتباط، اتصال و یکپارچگی بین محتوا و مهارت‌های برنامه‌درسی به منظور ایجاد انسجام در تجربیات یادگیری دانش‌آموزان تعریف شده است (مهرمحمدی، ۱۳۹۱). به بیانی دیگر، تلفیق به عنوان یک شیوه، به دنبال مرتبط ساختن بخش‌های وابسته در یک کل بزرگ‌تر و یا ایجاد یک رابطه متوازن بین بخش‌ها، تعریف شده است که بین حیطه‌های مختلف علمی ارتباط معنادار ایجاد می‌کند (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ربیعی و همکاران، ۱۳۹۹). ریشه تلفیق در برنامه‌درسی به یونان و آرای فیلسوفانی چون افلاطون، ارسطو و کانت و دیگران برمی‌گردد چرا که عمده تلاش آنان متمرکز بر ایجاد پیوند و وحدت‌بخشی میان معارف و علوم بشری بوده است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۰). مفهوم پیچیده «تلفیق» دارای ابعاد و انواع متعددی است به طوری که این تنوع مفاهیم و گونه‌های تلفیق سبب ترسیم رویکردهای مختلف در این حوزه شده است (بابادی و همکاران، ۱۳۹۴). به زعم جی‌کویز^۴ (۱۹۵۹)، هر یک از دسته‌بندی‌ها پیرامون روش‌های تلفیق از ویژگی‌ها، قابلیت‌ها و امتیازاتی برخوردار بوده که بایستی به تناسب موقعیت و شرایط موجود مورد استفاده قرار گیرند. احمدی (۱۳۸۲)، کثرت و تنوع مفهوم تلفیق را با گردآوری و ارائه حدود ۲۰ نوع دسته‌بندی در قالب

-
1. Canine
  2. Nollmeyer
  3. Van Wig
  4. Jacobs

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...
پیوستارها و الگوهای تلفیق بر مبنای درجه، شکل و ماهیت ارتباط بین رشته‌ها و مراکز سازماندهی برنامه درسی ترسیم کرده است. به منظور تقسیم و تبیین رویکردهای تلفیق، اصطلاحات متعددی پدید آمده است اما به طور کلی و بر اساس شکل شماره (۱)، می‌توان رویکردهای تلفیقی در برنامه‌درسی را به پنج دسته؛ رویکرد درون رشته‌ای موازی^۱، میان رشته-ای^۲، چند رشته‌ای^۳، چند رشته‌ای متقاطع^۴ و فرا رشته‌ای^۵ تقسیم نمود.

رویکرد تلفیقی درون رشته‌ای موازی، روشی است که در آن مفاهیم، ساختار، اصول و مبادی رشته حفظ و در هنگام اجرا، موازی با دو یا چند رشته بر اساس نظامی منطقی و با برنامه‌های مجزا ارائه می‌شود. رویکرد تلفیقی میان رشته‌ای به عنوان یک رویکرد موضوع‌محور بر موضوعات و اصول مشترک و نسبتاً مشترک بین دو یا چند رشته متمرکز می‌شود تا فراگیران موضوعات مهم و واحد را از ابعاد مختلف بررسی نمایند. رویکرد چند رشته‌ای نیز موضوع محور بوده و با طرح موضوعات و مسائل کلی و بررسی همزمان آن در چندین رشته، تطابق و ارتباط لازم با مسائل واقعی زندگی را فراهم می‌کند. در رویکرد چند رشته‌ای متقاطع اما یک رشته یا بخشی از حوزه‌های موضوعی آن از دید تحلیلی و در قالب الفاظ رشته تخصصی دیگر مطالعه می‌شود. در رویکرد فرا رشته‌ای، متفاوت از رویکردهای فوق که ماده یا موضوعات درسی را جهت‌دهنده فرایند یاددهی- یادگیری در امر تلفیق در نظر می‌گرفتند، کانون توجه بر یادگیرنده و پرورش مهارت‌های وی در قالب فعالیت‌های یادگیری در سه حیطه شناختی، عاطفی و مهارتی بدون توجه به ساختار منطقی و موضوعی رشته‌ها معطوف است (ماس و همکاران، ۲۰۱۹). نمایی از این دسته‌بندی در شکل ذیل ترسیم و قابل مشاهده است.

-
1. Parallel Disciplinary Approach
  2. Interdisciplinary Approach
  3. Multi-Disciplinary Approach
  4. Cross-Disciplinary Approach
  5. Supra/Trans-Disciplinary Approach
  6. Moss

شکل ۱. انواع رویکردهای تلفیق (ماس و همکاران، ۲۰۱۹)

نیازهای آموزشی فزاینده در قرن بیست و یکم پذیرای آموزش‌های سنتی در قالب نظام‌های درسی مستقل و مجزا نیست (دریک^۱ و رید^۲، ۲۰۱۸). چراکه در زمینه فعال کردن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری و ایجاد انگیزه و علاقه در آنان ناکام مانده است (احمدی و همکاران، ۱۴۰۰). از این رو، ضرورت طراحی و سازماندهی برنامه‌های درسی تلفیقی به منظور تزریق ویژگی چابکی، چالاکی و پویایی در برنامه‌های درسی مدرسه‌ای (مهرمحمدی، ۱۳۹۱)، دستیابی دانش‌آموزان به وحدت و یکپارچگی در تجربیات یادگیری و پیشرفت مطلوب در ابعاد شناختی و زمینه‌های اجتماعی و عاطفی آشکار می‌شود (رستمی مسنی، ۱۳۹۳). برنامه درسی تلفیقی ضمن مطرود کردن رویکردهای سنتی با موضوعات و مفاهیم آموزشی منفصل و تصنعی در پی ایجاد ارتباط و پیوند میان حوزه‌های موضوعی است و با اتخاذ یک نگرش کل‌گرایانه در پی مرتبط ساختن آموزش با زندگی روزمره (مولا و همکاران، ۱۳۹۷) و معنادار کردن (مذبوحی، ۱۳۹۶) و تعمیق یادگیری (دریک و رید، ۲۰۱۸) است. هدف اصلی این برنامه‌درسی یکپارچه، توجه بر رویکرد دانش‌آموز محور است تا با درگیرکردن دانش‌آموزان در پروژه‌ها و مطالعات فردی و گروهی کوچک در کلاس درس، یادگیری را بهبود و علاقه را افزایش دهد (بیسکو^۳ و ویلسون^۴، ۲۰۱۵).

1. Drake
2. Reid
3. Biscoe
4. Wilson

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...
قابلیت‌های سازگاری و عملکرد مغز در یادگیری تلفیقی در مقایسه با یادگیری مجزا و پراکنده به دلیل برقراری ارتباطات بیشتر سبب ایجاد فرصت‌های متعدد برای استنباط‌های سطح بالا متفاوت می‌شود و یادگیری همراه با لذت را به ارمغان می‌آورد (نول‌مایر و ون‌ویگ، ۲۰۲۲). دیگر مطالعات پیرامون کاربست برنامه‌درسی تلفیقی نیز حکایت از اثرات آن در افزایش کنجکاوی، نگرش مثبت به مدرسه، پرورش مهارت‌های تفکر و حل مساله و نهایتاً پیشرفت تحصیلی دارد (گاجیک^۱، ۲۰۱۸). بنابراین، ظهور رویکردهای فراگیرمحور و پذیرش اثرگذاری این رویکردها و هدایت مسیر یادگیری به سمت توجه و تمرکز بر نیازها و علایق دانش‌آموزان نقش پراهمیت برنامه‌درسی تلفیقی را با محوریت درگیری هدفمند فراگیر در فعالیت‌ها و پروژه‌های تلفیقی برجسته می‌کند (وان‌تاسل^۲، ۲۰۲۱).

اقتضائات و رویکردهای حاکم بر برنامه درسی دانشگاه فرهنگیان مانند شایستگی‌محوری، تربیت‌محوری، تلفیقی بودن، انعطاف‌پذیری و عمل‌گرایی منجر به تاکید و تمرکز بر آموزش شیوه‌های طراحی و اجرای تدریس‌های تلفیقی به دانشجومعلمان شده است تا در مدارس به عنوان نومعلمان قادر به برقراری ارتباط بین بخش‌های مرتبط در دروس مختلف و ایجاد فرصت‌های یادگیری معنادار و تلفیقی شوند (موسی‌پور و احمدی، ۱۳۹۵). بنابراین با توجه به اینکه نومعلمان در ارتباط با معنا، مفهوم و انواع تلفیق و الگوهای مختلف تلفیقی در دروس و سرفصل‌های مختلف آموزش دیده‌اند، انتظار می‌رود در به‌کارگیری تلفیق در تدریس توانمند باشند.

در سال‌های اخیر پیرامون مبحث تلفیق برنامه‌درسی، پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است که برخی از این مطالعات در جدول شماره (۱) خلاصه گردیده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهشی مربوط به مقاله حاضر

ردیف	عنوان پژوهش	نویسندگان پژوهش	سال پژوهش	نتایج پژوهش
۱	برنامه درسی تلفیقی ریاضی و علوم: چارچوب آموزش مبتنی بر دانش آموزشی	المتواه ^۱ ، محمود ^۲ ، توماس ^۳ ، پرچی ^۴ و الغازو ^۵	۲۰۲۲	تغییر روش ارائه محتوا از طریق کاربرد رویکرد تلفیقی را باعث مشارکت دانش آموزان و تحقق یادگیری معنادار و لذت بخش می‌داند.
۲	شایستگی‌های قرن بیست و یکم در پرتو تاریخچه برنامه درسی تلفیقی	دریک و رید	۲۰۲۰	برنامه درسی تلفیقی را روشی موثر و مرتبط برای آموزش شایستگی‌های قرن بیست و یکم دانسته و پرورش مهارت‌های فرا رشته‌ای لازم برای حل مشکلات پیچیده جهانی را از پیامدهای بکارگیری این برنامه قلمداد می‌کند.
۳	یادگیری از طریق رویکرد برنامه درسی تلفیقی: بازتاب تجارب دانش آموزان در طول و پس از اجرای رویکرد	جزایری ^۶ ، پل ^۷ ، بهجت ^۸ و پاتر ^۹	۲۰۲۰	به دنبال اجرای رویکردهای برنامه درسی تلفیقی، سه عنصر؛ شایستگی، ارتباط و استقلال استخراج و زمینه پرورش یادگیری عمیق فراهم شد.
۴	ادغام برنامه درسی مطالعات اجتماعی در کلاس‌های درس مقطع ابتدایی : مطالعه موردی در مدرسه روستایی پنیلووانیا	اولیلا ^{۱۰} و میسی ^{۱۱}	۲۰۱۹	زمان کافی و برنامه‌ریزی جامع و باکیفیت از ملزومات اجرایی برنامه درسی تلفیقی است و می‌تواند در ارتقای شایستگی‌های مدنی و میزان یادگیری موثر واقع شود.
۵	کاربرد تلفیق در برنامه درسی	احمدی و ...	۱۴۰۱	در مطالعه‌ای نظام‌مند با راهبرد فراترکیب

1. Al-Mutawah
2. Mahmoud
3. Thomas
4. Preji
5. Alghazo
5. Jazayeri
6. Paul
7. Behjat
8. Potter
9. Olilla
10. Macy

ردیف	عنوان پژوهش	نویسندگان پژوهش	سال پژوهش	نتایج پژوهش
	ابتدایی؛ مطالعه سنتز پژوهی	احمدی		مضامینی چون کاربردهای تلفیق در برنامه درسی تربیت‌بدنی، برنامه درسی هنر، آموزش مهارت‌های زندگی در برنامه درسی، کاربرد تلفیق فاوا در برنامه درسی و کاربرد تلفیق در طراحی و سازماندهی برنامه درسی توصیف و تبیین شد.
۶	بررسی چگونگی مواجهه معلمان دوره ابتدایی با رویکرد تلفیقی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی	براتی ابراهیم - زاده و خاکباز	۱۴۰۱	معلمان آگاهی خوبی از رویکرد تلفیقی دارند و فلسفه آن را ماهیت میان رشته‌ای علم مطالعات اجتماعی و ایجاد دانش منسجم برای دانش-آموزان می‌دانند. آنان همچنین به دلیل اثرات مثبت به کارگیری تلفیق، نگرش مثبتی به این رویکرد دارند و در مقابل عده‌ای به دلیل از بین رفتن مرزهای علوم، دشواری در ارزشیابی، ابهام معلم در تدریس و خوگرفتن به شیوه سنتی در برابر آن مقاومت می‌کنند.
۷	پدیدارشناسی تلفیق برنامه - درسی تعلیمات دینی با درس علوم تجربی	رستمی، ملکی و قادری	۱۴۰۰	یافته‌ها منجر به تبیین حیطه‌های محتوایی تلفیق، توصیف چگونگی تدوین اهداف تلفیقی و اجرای ارزشیابی تلفیقی شد.
۸	تاثیر برنامه درسی تلفیقی بر یادگیری درس علوم تجربی و مهارت تربیت‌بدنی پایه پنجم ابتدایی	طلوعی خبیری، فهیمی نژاد، طیبری ثانی و مرسل	۱۴۰۰	تلفیق درس علوم با فعالیت‌های حرکتی ضمن یادگیری بهتر درس علوم موجب ایجاد علاقه، تندرستی و شکوفایی استعدادها بالقوه دانش-آموزان می‌شود.
۹	مطالعه پدیدارشناختی تجارب و ادراک معلمان دوره ابتدایی از برنامه درسی علوم تلفیقی	طهماسب‌زاده شیخ‌لار، فتحی آذر و صنیعی	۱۳۹۸	برنامه درسی علوم تلفیقی از دیدگاه معلمان دارای مفهوم، اصول، آثار و وضعیت‌های مختلفی است که نشانگر برداشت‌های آنان از مقوله برنامه درسی تلفیقی در عمل و کیفیت اجرای آن در نظام آموزشی است.
۱۰	تربیت‌بدنی تلفیقی و آموزش مفاهیم ریاضی	میرسلیمانی، نادریان جهرمی و قادرپور	۱۳۹۸	شیوه آموزشی تربیت‌بدنی تلفیقی با ایجاد فرصت‌های تجربه کردن و اکتشاف با رویکرد دانش‌آموز محوری مانند بازی‌های تربیتی ورزشی، دانش ریاضی را به دانش‌آموزان آموزش می‌دهد.

با توجه به پژوهش‌های انجام شده که به اختصار در جدول فوق به آن‌ها اشاره شد، ملاحظه می‌شود که دسته‌ای از مطالعات به طراحی، تدوین و تلفیق دو یا چند برنامه‌درسی پرداخته‌اند (رستمی و همکاران، ۱۴۰۰؛ رضائی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ربیعی و همکاران، ۱۳۹۹؛ شرفی، ۱۳۹۰ (الف)؛ المتواه و همکاران، ۲۰۲۲؛ اولیلا و میسی، ۲۰۱۹) و دسته‌ای نیز به مطالعه و بررسی پیرامون تاثیرات به‌کارگیری رویکرد تلفیق در برنامه درسی متمرکز شده‌اند (احمدی و احمدی، ۱۴۰۱؛ طلوعی‌خیبری و همکاران، ۱۴۰۰؛ کیان و متین‌فر، ۱۳۹۹؛ میرسلیمانی و همکاران، ۱۳۹۸؛ کراونز، ۲۰۲۰؛ لوئیس^۱ و همکاران، ۲۰۱۶ و دانش، ۲۰۰۸). برخی مطالعات به رویکردهای این نوع برنامه (جزایری و همکاران، ۲۰۲۰؛ ماس و همکاران، ۲۰۱۹؛ براتی ابراهیم‌زاده و خاکباز، ۱۴۰۱؛ طهماسب‌زاده شیخ‌لار و همکاران، ۱۳۹۸) اشاره و دسته‌ای دیگر نیز به بحث فرصت‌ها و چالش‌های برنامه درسی تلفیقی و یکپارچه (دریک و رید، ۲۰۲۰؛ پاتریک^۲ و همکاران، ۲۰۱۸؛ لام^۳ و همکاران، ۲۰۱۳) پرداخته‌اند.

تلفیق برنامه درسی فرآیندی است که در دو سطح طراحی و اجرای برنامه درسی می‌تواند رخ دهد و از این نظر که معلمان به اقتضای حاکمیت رویکرد موضوع محور در طراحی برنامه‌های درسی ایران، تنها در مرحله اجرا می‌توانند به تلفیق اقدام کنند، در مطالعه حاضر منظور از تلفیق، تلفیق در اجرای برنامه درسی و بررسی تجارب نومعلمان از کاربرد تلفیق در حوزه اجرایی (فرایند آموزش) است. مطالعه و بررسی پیکره پژوهش‌های انجام شده پیرامون آگاهی نومعلمان و استفاده آنان از شیوه‌های تلفیق در هنگام اجرای برنامه‌درسی نشان می‌دهد که مطالعات کیفی چندانی در این خصوص صورت نگرفته است و خلاء پژوهشی احساس می‌شود. از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی شیوه‌های تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان به دنبال پاسخگویی به این سوال است که نومعلمان دوره ابتدایی از کدام شیوه‌های تلفیق برنامه‌های درسی استفاده می‌کنند؟ امید است نتایج پژوهش حاضر ضمن بازشناسی مفهوم تلفیق و انواع و شیوه‌های آن و آگاه ساختن معلمان از ماهیت، ضرورت و شیوه‌های تلفیق، منجر به ایجاد رغبت در معلمان برای کاربست انواع تلفیق به اقتضای شرایط کلاسی آنها شود.

---

1. Lewis
2. Patrick
3. Lum

روش پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر، کیفی است و با روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی انجام شده است. روش پدیدارشناسی به اقتضای موضوع پژوهش و به منظور درک پدیده‌های اجتماعی (دلاور، ۱۳۹۹) و آشکارساختن معنای ضمنی یک پدیده و با اتکا به تجارب افراد استفاده شده است (بازرگان هرندی، ۱۳۹۹). لذا هدف پژوهش حاضر واکاوی تجارب زیسته نومعلمان پیرامون کاربرد عنصر تلفیق در در فعالیت‌های تربیتی ایشان انجام شده است. به منظور انجام این پژوهش، از میان دانش‌آموختگان سال ۱۴۰۰ رشته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان مشهد که به عنوان نومعلمان خانم دوره ابتدایی شاغل در مدارس دولتی شهرستان‌های استان خراسان رضوی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ که میدان پژوهشی حاضر را تشکیل می‌دادند، با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند، آن دسته از نومعلمانی که فارغ‌التحصیل دانشگاه فرهنگیان (پرديس شهيد هاشمی نژاد مشهد) بوده و در اولین سال خدمت خود به سر می‌بردند و همچنین تمایل به شرکت در پژوهش داشتند، انتخاب شدند. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان پژوهش در جدول ذیل ارائه شده است.

جدول ۲. مشخصات شرکت‌کنندگان در پژوهش

ردیف	جنسیت	مدرک تحصیلی	پایه تدریس	محل خدمت
۱	زن	کارشناسی	دوم	چناران
۲	زن	کارشناسی	دوم	زاوه
۳	زن	کارشناسی ارشد	دوم	کاشمر
۴	زن	کارشناسی	چهارم	تربت‌حیدریه
۵	زن	کارشناسی ارشد	دوم	ششتمد
۶	زن	کارشناسی	اول	جوین
۷	زن	کارشناسی	اول	مه‌ولات
۸	زن	کارشناسی ارشد	اول	تربت‌حیدریه
۹	زن	کارشناسی	سوم	جغتای
۱۰	زن	کارشناسی	دوم	رشتخوار
۱۱	زن	کارشناسی ارشد	اول	تربت‌جام
۱۲	زن	کارشناسی ارشد	ششم	سبزوار

ردیف	جنسیت	مدرک تحصیلی	پایه تدریس	محل خدمت
۱۳	زن	کارشناسی ارشد	پنجم	جوین
۱۴	زن	کارشناسی	چهارم	قوچان
۱۵	زن	کارشناسی	سوم	تربت جام
۱۶	زن	کارشناسی ارشد	اول	درگز
۱۷	زن	کارشناسی	دوم	چناران

جهت گردآوری داده‌ها از فن مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. به اقتضای شرایط کرونایی موجود و عدم دسترسی حضوری، پروتکل‌های مصاحبه تدوین و از طریق شبکه دانش-آموزی شاد با هریک از شرکت‌کنندگان پژوهش به صورت انفرادی در بازه‌های زمانی بین ۴۰ تا ۷۵ دقیقه پرسش و پاسخ انجام شد. پس از مصاحبه با ۱۷ نفر از آنان، اشباع نظری داده‌ها حاصل گردید و جهت حصول اطمینان از اشباع، مصاحبه با ۲ نفر دیگر ادامه یافت. در فرایند مصاحبه از نومعلم‌مان راجع به تجارب زیسته آنان در خصوص تلفیق دروس پرسش شد. بعد از اتمام مصاحبه‌ها، داده‌های گردآوری شده بر اساس راهبرد هفت مرحله‌ای کلایزی^۱ (۱۹۷۸) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. بدین صورت که ابتدا کلیه توصیفات به طور دقیق مکتوب و مطالعه شد و سپس عبارات و جملات مهم و مرتبط با پدیده در جهت تدوین و سازماندهی مضامین، مفهوم بخشی شد و بعد از دسته‌بندی و قیاس، داده‌های حاصله به عبارات گویا تبدیل و نهایتاً به منظور روشن شدن صحت مفاهیم به شرکت‌کنندگان ارجاع داده شد. جهت ارزیابی نتایج بدست آمده و به عبارتی به منظور تأمین و تضمین کیفیت و صحت نتایج از روش لینکلن و گویا^۲ (۱۹۸۵) استفاده شد. محقق با هدف تأمین ملاک‌ها، از روش بازبینی توسط همکار پژوهشی و به اشتراک‌گذاری و بازبینی یافته‌ها با شرکت‌کنندگان استفاده کرد و نهایتاً با ارزیابی بیرونی دو تن از متخصصین این حوزه اطمینان حاصل شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر سوال اصلی این بود که نومعلم‌مان دوره ابتدائی از کدام شیوه‌های تلفیق در اجرای برنامه‌های درسی استفاده می‌کنند؟ به عبارت دیگر تلفیق در حوزه اجرا چه جایگاهی در

1. Clayzy
2. Lincoln And Guba

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...
 فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دارد؟ تحلیل عمیق مصاحبه‌ها منجر به بازنمایی سه بعد؛ تلفیق مواد
 درسی مختلف، تلفیق مواد درسی با محیط زندگی و تلفیق مواد درسی با بازی و ۹ مضمون
 اصلی و همچنین ۲۹ مضمون فرعی شد.

بعد ۱: تلفیق مواد درسی مختلف

درهم آمیختن موضوعات درسی مجزا با هدف ایجاد ارتباط و انسجام در تجربیات یادگیری
 دانش‌آموزان، منجر به تسهیل، تقویت، تعمیق و هماهنگی یادگیری در دروس مختلف می‌شود.
 یافته‌های این پژوهش حاکی از این است که معلمان، ظرفیت تلفیق دروسی چون علوم، فارسی،
 ریاضی و به ویژه هنر را بیشتر از سایر دروس می‌دانند. بنابراین پیرامون مضمون تلفیق مواد
 درسی مختلف، ۳ مضمون اصلی و ۱۱ مضمون فرعی به شرح جدول ذیل استخراج شده است.

جدول ۳. مضامین شناسایی شده در بخش تلفیق مواد درسی مختلف

بعد	مضامین اصلی	مضامین فرعی	شماره مصاحبه‌شونده
	تلفیق دروس مختلف با درس هنر	تلفیق ریاضی و هنر	کد (۵، ۱۱ و ۱۷)
		تلفیق فارسی و هنر	کد (۱، ۸، ۱۰ و ۱۳)
		تلفیق علوم و هنر	کد (۱، ۱۰ و ۱۵)
		تلفیق قرآن و هنر	کد (۵، ۸ و ۱۶)
		تلفیق مطالعات اجتماعی و هنر	کد (۵ و ۱۱)
	تلفیق دروس مختلف با درس علوم	تلفیق ریاضی و علوم	کد (۲، ۴ و ۱۲)
		تلفیق فارسی و علوم	کد (۶، ۱۱، ۱۴ و ۱۵)
		تلفیق قرآن و علوم	کد (۳ و ۱۴)
		تلفیق تربیت بدنی و علوم	کد (۲، ۷، ۹ و ۱۳)
	تلفیق دروس مختلف با درس ریاضی	تلفیق فارسی و ریاضی	کد (۳، ۱۰، ۱۲ و ۱۶)
		تلفیق تربیت بدنی و ریاضی	کد (۸، ۱۱ و ۱۵)

الف) تلفیق دروس مختلف با درس هنر

استفاده از آموزش‌های هنری در اشکال مختلف نقاشی، کاردستی، هنر تا کردن کاغذ (اوربگامی) نقش مهمی در تسهیل و جذاب نمودن سایر دروس دارد. معلمان شرکت‌کننده در این پژوهش ابراز داشتند که هنر از اصلی‌ترین دروس در تلفیق با دروسی چون ریاضی، فارسی، علوم، قرآن و مطالعات اجتماعی است. چراکه از طریق کشیدن نقاشی، ساخت اوربگامی و کاردستی و مواردی از این نوع کارهای هنری می‌توان مباحث دروس مذکور را تدریس و تمرین کرد. تعداد زیادی از معلمان بر این مورد اشاره داشته‌اند که در ادامه بخشی از گفته‌های ایشان آورده شده است.

"بیشتر برای تدریس نشانه‌ها همیشه از نقاشی یا کاردستی ساختن استفاده کرد برای نشانه «ش»
نقاب شیر رو درست کردیم و هم یه جورایی ایجاد انگیزه شد و هم ترکیب دو درس (کد ۸).

ب) تلفیق دروس مختلف با درس علوم

درس علوم به دلیل پرداختن به ساحت‌های مختلف تربیتی با دروس دیگر قابلیت درهم آمیختگی پیدا کرده است. از طرفی به دلیل وجود مجموعه ارتباطات عمودی و افقی میان دروس مختلف در یک پایه و دوره تحصیلی، مباحث و موضوعات دروس به صورت مکمل یکدیگر را پوشش داده و تقویت می‌کنند و بدین ترتیب زمینه‌ای برای تلفیق فراهم می‌شود (دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی، ۱۳۹۰). در ادامه نمونه‌ای از شواهد گفتاری مربوط به این مهم پرداخته شد.

"درس دستگاه بینایی در علوم تدریس کردم و بعد از آشنا شدن اونها با ساختمان چشم بهشون گفتم که از زبان «چشم» صحبت کنند یعنی خودشونو بزارن جای چشمشون و انشا بنویسند
(کد ۱۲).

ج) تلفیق دروس مختلف با درس ریاضی

یادگیری درس ریاضی اغلب به دلیل ماهیت دشوار و سنگین آن با مشکلاتی همراه است اما ظرفیت تلفیق آن با دروس دیگری چون فارسی، تربیت بدنی و حتی هنر منجر به ایجاد انگیزه در یادگیری و معنادار شدن آن خواهد شد. به زعم معلمان، تدریس و تمرین و تکرار این درس در

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلم‌ان دوره ابتدایی؛ ...
 خلال سایر دروس باعث یادگیری بهتر خواهد شد که در بیان مشارکت‌کننده کد ۱۰ نیز آمده است:

"تو تلفیق ریاضی و فارسی مثلا تمرین‌هایی مثل اینکه تعداد بخش‌های کلمات فارسی رو بشمارند و عددش را بنویسند و به حروف و عدد بنویسند یا مثلا اینکه بحث الگویابی یا جدول شگفت‌انگیز رو با کلمات نشانه جدید تلفیق کردم تا تمرین و مرور بشه (کد ۱۰)".

بر اساس یافته‌های این بخش از پژوهش، مصاحبه‌شوندگان بیشتر بر تلفیق دروس مختلف با درس هنر تأکید داشته و معتقد بودند استفاده از هنر آموزش دروس دیگر را سهل‌تر و سریع‌تر می‌کند. در همین راستا به زعم استفانز و والکاپ^۱ (۲۰۰۰) هنر پلی است که محتواهای مختلف را به شیوه‌ای منطقی و معنی‌دار منسجم می‌سازد و بهره‌گیری از شیوه‌ها و فعالیت‌های هنری در آموزش دروس مختلف، تعمیق یادگیری، کیفیت بخشی به فعالیت‌های گروهی و لذت‌بخش نمودن فرآیند یاددهی-یادگیری را به دنبال دارد.

بعد ۲: تلفیق مواد درسی مختلف با محیط زندگی

یکی از اهداف مهم برنامه‌درسی تلفیقی، ایجاد یک نگرش و نگاه کلی نسبت به مسائل پیرامونی است و بر ایجاد پیوند و ارتباط میان مدرسه و محیط واقعی زندگی متمرکز است (مهرمحمدی و همکاران، ۱۳۹۶). شرکت‌کنندگان در پژوهش به مواردی از تلاش‌های خود در جهت تلفیق دروسی چون ریاضی، هنر، علوم و هدیه آسمانی با محیط زندگی اشاره کرده‌اند که در ۴ مضمون اصلی و ۱۱ مضمون فرعی به شرح جدول شماره ۴ استخراج شده است.

جدول ۴. مضامین شناسایی شده در بخش تلفیق مواد درسی مختلف با محیط زندگی

بعد	مضامین اصلی	مضامین فرعی	شماره مصاحبه‌شونده
۳	تلفیق درس هدیه آسمانی با محیط زندگی	بحث اسراف نکردن و صرفه جویی منابع انرژی	کد (۱، ۵، ۶، ۱۱ و ۱۵)
		در زندگی (مهارت مدیریت مصرف)	
		کمک به دیگران	
		امانت‌داری	کد (۴ و ۱۳)

شماره مصاحبه‌شونده	مضامین فرعی	مضامین اصلی	بعد
(کد ۱، ۷، ۱۲ و ۱۷)	ساخت کاردستی برای روز پدر (آموزش قدرشناسی و تکریم والدین)	تلفیق درس هنر با محیط زندگی	
	رنگ‌سازی و رنگ‌آمیزی با مواد طبیعی اطراف		
(کد ۴، ۱۷ و ۱۵)	نقاشی روی سنگ‌ها		
(کد ۱ و ۱۴)	موارد استفاده از گروه‌های مواد غذایی	تلفیق درس علوم با محیط زندگی	
	موارد استفاده از سنگ‌ها در محیط اطراف		
(کد ۳، ۶ و ۱۰)	مبحث الگویابی در ریاضی و یافتن الگوهای محیط اطراف		
	آموزش عملیات اصلی ریاضی و کاربرد آن در هنگام خرید	تلفیق درس ریاضی با محیط زندگی	
(کد ۶، ۱۱، ۱۵)	تمرین مبحث ساعت با نوشتن زمان انجام کارهای روزانه		

الف) تلفیق درس هدیه آسمانی با محیط زندگی

همان‌گونه که در جدول ۳ قابل مشاهده است، روایت‌های مصاحبه‌شوندگان گویای این مهم می‌باشد که معلمان به تدریس صرف درس‌های کتاب هدیه آسمانی بسنده نکرده و برای تعمیم آموزه‌های آن به محیط زندگی اقدام کرده‌اند تا با کاربری اهداف آن در زندگی، یادگیری را معنادار و مفهومی کنند. آموزش ارزش‌هایی همچون کمک به یکدیگر، امانت‌داری، صرفه‌جویی و غیره از طریق ارائه غیرمستقیم پیام‌های آموزشی و تربیتی در دروس هدیه آسمان و تلفیق این مهم با تمارین و تکالیفی که فرصت کاربری این ارزش‌ها را در زندگی فراهم می‌کند. در این

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...

راستا، مصاحبه‌شونده شماره ۵ به نمونه‌ایی از ردپای تلفیق مفاهیم این درس با زندگی واقعی دانش‌آموزان اشاره کرده است.

"درس نوزده کتاب هدیه‌مومن که خب می‌دونید درباره کارهای خوب و بد و نتیجه کارها داره صحبت می‌کنه. وقتی اینو درس دادم، قرار شد بچه‌ها گزارشی بنویسن درباره چندتا از کارهای خوب و بدی که تازگی انجام دادن و نتیجه و عواقبی که داشته و سرکلاس خوندن جلسه بعدش و باهم بحث کردیم درباره کارهاشون (کد ۵)." *ب*

ب) تلفیق درس هنر با محیط زندگی

محوریت هنر در برنامه‌های درسی تلفیقی به دلیل ظرفیت گسترده فعالیت‌های هنری و از طرفی اثرات مثبت آن در پرورش توانایی‌های زیباشناختی (کاظم‌پور، ۱۳۹۵)، هشیاری و آگاهی بیشتری نسبت به محیط زندگی با خود به همراه می‌آورد (فلاحتی، ۱۳۹۱). روایت‌های معلمان نیز اثباتی بر این مدعاست که درس هنر قابلیت تلفیق بیشتری با سایر دروس دارد به طوری که از رهگذر این ادغام می‌توان از غفلت‌های آگاهانه یا ناآگاهانه به این درس نیز تا حدودی کاست. نمونه ذیل از گفته‌های معلم شماره ۱۷، اثباتی بر این ادعاست.

"اینکه چه جور می‌تونیم از چیزهای دور و برمون، وسایل جدید و کاربردی بسازیم و اصلا به جور دیگه بهشون نگاه کنیم رو همیشه تو حرف از استادان شنیده بودم اما فکر کردم برای عملی کردنش به دانش‌آموزام بگم از وسایل و چیزای دورریختنی تو خونه بیارن سرکلاس و باهم اون کاردستی‌هایی که نیاز دارن رو بسازیم. خدا روشکر استقبال شد و راضی بودم چون هم ارزش‌ها رو بهش پرداختم و هم زنگ هنر رو بعد از چند وقت تشکیل دادم (کد ۱۷)." *ج*

ج) تلفیق درس علوم با محیط زندگی

با نیم‌نگاهی به ماهیت و قلمرو برنامه‌درسی علوم تجربی و توجه بر گستره وسیعی از تلاش‌های انسان جهت درک دنیای اطراف و چگونگی کاربرد علم برای تصرف در طبیعت (دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب‌درسی، ۱۳۹۰)، لزوم برقراری ارتباط تنگاتنگ علوم با زندگی و به موازات آن بسط قابلیت‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان از قبیل دقت و توجه به محیط اطراف و حل مسائل به شیوه صحیح بیش از پیش آشکار می‌شود (جعفری‌ثانی و قربانی، ۱۳۸۷). در همین راستا، گفته‌های معلمان نیز نشانگر این است که آنان با ارائه تکالیف عملکردی به دنبال قرار

دادن دانش‌آموزان در موقعیت‌های عملی زندگی یا شبیه‌سازی شده هستند تا دانش و مهارت‌های آموخته شده در این درس قابلیت استفاده پیدا کنند.

"درس بکارید و ببینید که خود کتاب از بچه می‌خواد لوییا بکارند اما من بهشون تکلیف دادم تا دانه‌های یک و دو قسمتی که تو خونه دارند و ریشه‌های خوراکی که تو خونشون دارند و استفاده می‌کنند رو با خودشون به کلاس بیارن و درباره استفاده‌هایی که از اونها میشه صحبت کردیم (کد ۱)."

د) تلفیق درس ریاضی با محیط زندگی

ریاضیات به عنوان علمی با مسایل و مباحث ذهنی و انتزاعی به دلیل دشواری در درک مفاهیم و ایجاد تصور نادرست در انگاره دانش‌آموزان مبنی بر کاربردی نبودن آن، نیازمند به کارگیری رویکردهای تلفیقی است تا ضمن هدایت دانش‌آموزان به مسیر کسب و تقویت مهارت‌هایی چون کشف و شهود، تفکر منطقی، پرسشگری، از احصای مباحث به حوزه دانشی فاصله گرفته و موضوعات درس ریاضی را با موقعیت‌ها و مسائل روزمره زندگی گره بزند (میرسلیمانی و همکاران، ۱۳۹۸). اقدامات تلفیقی معلمان که در جدول شماره ۲ ذکر شده است، تصویری از تلاش‌های آنان برای کمک به دانش‌آموزان مبنی بر پیدا کردن رابطه و زنجیره بین آموخته‌های ریاضی با محیط زندگی و انجام فعالیت‌ها و تکالیفی است که منجر به دستیابی آنان به کاربردهای واقعی یک مبحث ریاضی در عمل می‌شوند.

"برای تدریس مبحث اندازه‌گیری که واحد سانتی‌متر و متر رو درس دادم به دانش‌آموزام گفتم که اندازه قفسه‌ها، کمد و کتابخونه رو برید اندازه بگیرید تو خونه و محاسبه کنن کتاب‌ها رو چه جوری بچینن توش بهتره (کد ۶)."

بخش دوم یافته‌ها که به درهم آمیختن و تلفیق دروس مختلف با مهارت‌های موردنیاز در محیط واقعی زندگی اشاره دارد، یکی دیگر از ابعاد مهم مستخرج در این پژوهش است. به اعتقاد نویسنده در این شیوه دانش‌آموزان به زنجیره و رابطه بین دروس و کاربرد واقعی آن‌ها در زندگی روزمره خود پی می‌برند. همچنین تلفیق دروس مختلف با محیط زندگی علاوه بر تثبیت و تعمیق یادگیری، مهارت‌های مواجهه بهتر با مسائل زندگی را نیز در دانش‌آموزان به وجود می‌آورد. بنابراین استفاده از این شیوه تلفیق به ویژه در دوره ابتدایی بسیار مفید و موثر است.

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلم‌ان دوره ابتدایی؛ ...

بعد ۳: تلفیق مواد درسی مختلف با بازی

توجه به علایق و اقتضائات سنی دانش‌آموزان از عوامل موثر بر تسهیل فرایند یادگیری است. در این راستا، بازی‌های آموزشی رویکردی ابداعی و نو جهت افزایش علاقه و یادگیری فراگیران در محیط‌های آموزشی است چرا که در خلال این بازی‌ها، مهارت‌ها و مفاهیم بیشتر و بهتری دریافت و تجارب ارزنده‌ای کسب می‌شود (احمدوند، ۱۳۹۹). گفته‌های آنان در این خصوص به استخراج و شناسایی ۲ مضمون اصلی و ۷ مضمون فرعی به شرح جدول ذیل منجر شد:

جدول ۵. مضامین شناسایی شده در بخش تلفیق مواد درسی مختلف با بازی

بعد	مضامین اصلی	مضامین فرعی	شماره مصاحبه‌شونده
		مثلا مقایسه عددها با توپ بازی	کد (۳ و ۷)
		مثلا آموزش ضرب و تقسیم با بازی های نرم افزاری	کد (۲، ۵ و ۱۱)
	تلفیق درس ریاضی با بازی	آموزش عملیات جمع و تفریق با پازل‌سازی	کد (۱۰ و ۱۵)
		آموزش عددنویسی با ماهی گیری	کد (۵)
		مثلا آموزش کلمه و جمله‌سازی با کارت بازی	کد (۱، ۳، ۸، ۱۱ و ۱۶)
	تلفیق درس فارسی با بازی	مثلا آموزش تضادها و مترادف ها با جورچین	کد (۱۰ و ۱۳)
		آموزش نشانه‌های فارسی با مسابقه «زو»	کد (۸)

تلفیق مواد درسی با بازی

الف) تلفیق درس ریاضی با بازی

استفاده از بازی‌های آموزشی و لذت‌بخش کردن محیط یادگیری ضمن ایجاد انگیزه و اشتیاق در دانش‌آموزان منجر به ارتقای میزان یادگیری می‌شود (سیگلر^۱ و رامانی^۲، ۲۰۰۸). با استناد به بیانات معلمان در جدول شماره ۳ و همچنین مصاحبه‌شونده شماره ۱۶، می‌توان اذعان کرد که بازی امکان و ظرفیت تلفیق با درس ریاضی را به منظور آموزش و یا تمرین و تکرار مباحث درسی دارد.

"برای تمرین کردن جدول شگفت‌انگیز از موزاییک‌های کف کلاس استفاده کردم و بچه‌ها گروه شدن و هرکس یک عدد داشت و حالت بازی و مسابقه شروع به پر کردن جدول کردند (کد ۱۶)."

ب) تلفیق درس فارسی با بازی

در نظر گرفتن مزایای کاربست بازی در آموزش به عنوان روش تدریس یا تمرین و مرور موضوعات درسی بر کسی پوشیده نیست. آموزش تلفیقی و مبتنی بر بازی با ایجاد فضای شاد در حین تدریس و جلب مشارکت حداکثری فراگیران، امکان آموزش و به ویژه مرور آموخته‌ها را فراهم می‌کند و بدین ترتیب انگیزه یادگیری ارتقا و ماهیت یادگیری معنادار می‌شود (کانگاس^۳، کوسکینن^۴ و کروکفورس^۵، ۲۰۱۷). فعالیت‌های هدفمند معلمان حاضر در پژوهش نیز حکایت از اقدامات ارزشمند آنان در جهت طراحی تلفیقی بازی‌های آموزشی با درس فارسی دارد که نمونه‌ای از این روایت‌ها در گفتار معلم شماره ۳ مشهود است.

"با استفاده از کتاب کمک‌درسی به اسم دیکته شب که توش لغات بیشتری رو درباره نشانه الفبایی نوشته بود، علاوه بر دیکته، برای روان‌خوانی استفاده می‌کردم تو کلاس. در قالب بازی از دونفر از بچه‌ها می‌خواستم بخونن و با خونان هر کلمه یک موزاییک بپرن جلو و در آخر هرکس زودتر راهرو کلاس رو طی می‌کرد، برنده بود (کد ۳)."

در مجموع با عنایت به بیانات مصاحبه‌شوندگان، بعد سوم در استفاده از شیوه تلفیق، تلفیق دروس ریاضی و فارسی با بازی شناسایی شد. اساساً ترکیب و تلفیق مواد آموختنی با بازی به

-
1. Siegler
  2. Ramani
  3. Kangas
  4. Koskinen
  5. Krokfors

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ... دلیل انتقال محتوای آموزشی متناسب با میل و رغبت فراگیر و بدون ایجاد فضای خشک و پرفشار، معلمان را به استفاده از این ظرفیت ترکیبی بازی ترغیب می‌کند (امامی‌ریزی و همکاران، ۱۳۹۸). لذا استفاده از بازی‌های آموزشی برای دانش‌آموزان خصوصا در مقطع ابتدایی می‌تواند نقش چشم‌گیری در بهبود یادگیری و افزایش علاقه‌مندی آنان به فضای آموزش ایفا کند و نتایج مثبتی را به ارمغان آورد.

بحث و نتیجه‌گیری

به‌کارگیری رویکرد تلفیق در فعالیت‌های تربیتی توسط معلمان در ابعاد مختلف از اهمیت و ضرورت برخوردار است. در پژوهش حاضر سعی گردید تا از طریق مصاحبه کیفی با ۱۷ نومعلم دوره ابتدایی، نظرات و دیدگاه‌های آنان در خصوص شیوه‌های تلفیق مواد و موضوعات درسی، بررسی و ردپای تلفیق در این فعالیت‌ها به طور عمیق تحلیل شود. در مجموع، واکاوی‌ها منجر به شناسایی سه بعد، نه مضمون اصلی و ۲۹ مضمون فرعی گردید که در شکل ۲ به عنوان برون-داد نهایی پژوهش نشان داده شده است.

شکل ۲. نحوه کاربرد تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی

موارد استفاده از تلفیق مواد درسی مختلف با یکدیگر در بعد اجرایی به دلیل وجود ارتباطات عمودی و افقی میان واحدهای یادگیری بیشتر از سایر موقعیت‌ها و فرصت‌های آموزشی است و اثرات مثبتی در یادگیری و عملکرد دانش‌آموزان دارد. یافته‌های پژوهش حاضر پیرامون قابلیت تلفیق درس تربیت‌بدنی با درس علوم و پیامدهای آن با پژوهش‌های (مهانا^۱ و کیلانی^۲، ۲۰۱۰؛ مظفری و همکاران، ۱۳۹۳؛ طلوعی‌خیبری و همکاران، ۱۴۰۰) و پیامدهایی چون ایجاد انگیزه، علاقه‌مندی، تشویق، ارتقای سلامتی، تندرستی و نهایتاً یادگیری دانش‌آموزان، همخوان است. یافته‌ها پیرامون تدریس تلفیقی درس تربیت‌بدنی و ریاضی و پیامدهای قابل توجه نظری و کاربردی آن بر مهارت‌های بنیادی دانش‌آموزان نیز با مطالعات (حاجی‌رستم‌لو و همکاران، ۱۳۹۹؛ میرسلیمانی و همکاران، ۱۳۹۸؛ رایلی^۳ و همکاران، ۲۰۱۷؛ ریستو^۴ و همکاران، ۲۰۱۶) هم‌راستا است. پژوهش‌های (اکبرزاده‌سقای و همکاران، ۱۴۰۱؛ کرکرانک و همکاران، ۱۳۹۲) به دلیل پرداختن به تلفیق در حوزه طراحی برنامه‌های درسی با پژوهش حاضر که متمرکز بر تلفیق در بعد اجرایی (فعالیت‌های تربیتی معلمان) است، ناهمسو بنظر می‌رسد.

از طرفی، بخشی از یافته‌ها نیز حکایت از ظرفیت تلفیقی بالای درس هنر با سایر دروس دارد. کلاس‌های درس هنر به عنوان جزء مهم اما محروم از توجه، تسهیل‌کننده ارتباط فراگیر با برنامه‌درسی (فاگان^۵، ۲۰۱۵) بوده و با کمک به توسعه فکری و درک دیدگاه‌های مختلف منجر به پیشرفت تحصیلی می‌شود (گاتیس^۶، ۲۰۱۶). در این راستا، پژوهش‌های (متین‌فر و کیان، ۱۳۹۹؛ میرسلیمانی و همکاران، ۱۳۹۸؛ کاظم‌پور، ۱۳۹۵؛ شرفی، ۱۳۹۰ (ب)) با این یافته‌ها همسو می‌باشد. اظهارات معلمان در باب تلفیق درس هنر نیز با دروسی چون ریاضی، علوم و مطالعات اجتماعی هم‌راستا با پژوهش‌های (برزاونک^۷، ۲۰۱۵؛ توازون^۸، ۲۰۱۵؛ داناپال^۹ و همکاران، ۲۰۱۴؛ کاپتان^{۱۰} و سیه‌اوغلو^{۱۱}، ۲۰۱۱) است.

1. Mehana
2. Kilani
3. Riley
4. Risto
5. Fagan
6. Gatis
7. Brezovink
8. Tuazon
9. Dhanapal
10. Kaptan

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...

براساس یافته‌های موجود در جدول شماره ۴، تلفیق مواد درسی مختلف با محیط زندگی بیشترین سهم را نسبت به سایر ابعاد داشته است. چرا که معلمان از طریق ارتباط دادن مباحث و موضوعات درسی با محیط پیرامونی دانش‌آموزان، سعی در ایجاد ارتباط و اتصال مدرسه با زندگی واقعی آنها دارند. پژوهش‌های (احمدی و احمدی، ۱۴۰۱؛ آیتی، ۱۳۹۹؛ صفری و همکاران، ۱۳۹۶) همسو با این یافته‌ها بر تحقق یادگیری در سطوح بالای شناختی، فراهم‌سازی زمینه درک و فهم و استفاده از آموخته‌ها در مواجهه با مسائل واقعی زندگی تأکید می‌کند.

بر طبق نتایج دیگر پژوهش، توجه به علایق و اقتضائات سنی دانش‌آموزان، پای تلفیق را در میدان بازی و مسابقه نیز نشانده است. تلفیق موضوعات درسی با بازی‌های متنوع با هدف تقویت، تمرین و مرور مباحث از دیگر موارد استفاده از تلفیق در کلاس‌های درس است. هرچند که علی‌رغم وجود موانعی از قبیل؛ کمبود ابزار و بسته‌های یادگیری بازی‌محور، محدودیت‌های زمانی، جمعیت زیاد دانش‌آموزان در کلاس، هدفمند تلقی نشدن بازی در انگاره کادر آموزشی مدارس و غیره بازی کمترین سهم در شیوه‌های اجرای تلفیق را به خود اختصاص داده اما به گفته نومعلمان، نقش بسزایی در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان داشته است. در این راستا، پژوهش‌های (انصاری‌راد و ریسی‌اردلی، ۱۴۰۰؛ امامی‌ریزی و همکاران، ۱۳۹۸؛ افضل‌ی، ۱۳۹۷؛ ارشاد، ۱۳۹۶؛ سلال^۲ و گخان^۳، ۲۰۱۷) در رابطه با آموزش از طریق بازی و فعالیت بدنی مؤید این یافته‌ها است.

نوآوری پژوهش حاضر در این است که بحث رویکرد تلفیق در اجرای برنامه درسی را در مقطع حساس و زیربنایی ابتدایی از منظر نومعلمانی بررسی کرده است که در برنامه درسی رشته آموزش ابتدایی تحت آموزش‌های تخصصی و ویژه درخصوص این رویکرد قرار گرفته‌اند و در مقایسه با سایر معلمان از دانش پداگوژی غنی‌تری برای اجرای تلفیقی برنامه درسی برخوردار هستند. از سویی دیگر به کارگیری روش کیفی وانجام مصاحبه با نومعلمان پیرامون تلفیق؛ ایده-ها، راهکارها و پیشنهادات عینی، عملی و واقعی‌تری را به منظور تعمیم، تعدیل و کاربست یافته-های پژوهش به سایر معلمان ارائه می‌دهد.

---

1. Seyihoglu

2. Celal

3. Gkhan

براین اساس، به مدیران مدارس پیشنهاد می‌گردد که با فراهم آوردن بستر مناسب اقدام به برگزاری جشنواره‌های خلاقیت در تدریس تلفیقی دروس بین معلمان نمایند تا از این طریق ضمن آشنایی بیشتر با این رویکرد، اقدامات و ایده‌های خلاقانه به اشتراک گذاشته شود. همچنین با آشکار شدن اهمیت و ظرفیت درس هنر در بهبود یادگیری سایر دروس به متخصصان برنامه‌درسی پیشنهاد می‌شود که با هدف تسهیل کاربرد ظرفیت‌های هنری در فرایند یاددهی- یادگیری تلفیقی به بازنگری و تجدیدنظر در عناصر برنامه درسی هنر در دوره ابتدایی بپردازند. به کارشناسان آموزش ابتدایی ادارات آموزش و پرورش نیز توصیه می‌گردد که با تدارک دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی در خصوص بازی و یادگیری، معلمان را به طراحی فعالیت‌های یاددهی- یادگیری با محوریت بازی تشویق و ترغیب کنند تا از این طریق آموزش با لذت همراه شود. همچنین مسئولین ادارات می‌توانند با تدوین و اجرای سیاست‌های تشویقی و انگیزشی برای همکاران، امکان یادگیری و کاربرد این رویکرد را فراهم کنند. در نهایت به معلمان دوره ابتدایی نیز توصیه می‌شود در تلفیق برنامه‌های درسی حول محور مسائل حقیقی زندگی تا حد امکان به دنبال تدریس و ارائه تکلیف به صورت عملکردی و در ارتباط مستقیم با محیط پیرامونی باشند و با فراهم‌سازی محیطی آزاد و صمیمی و با کاستن از تهدیدهای ارزشیابی به تبدیل آموزه‌های کلاس درس به عمل در زندگی روزمره دانش‌آموزان کمک کنند.

از جمله محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به جامعه و نمونه آماری، ابزار و شیوه گردآوری اطلاعات اشاره کرد. از آنجا که تعداد نومعلم‌ان مصاحبه‌شونده محدود و مختص به یک پردیس بوده است، لذا، برای تعمیم نتایج حاصله به نومعلم‌ان فارغ‌التحصیل از سایر پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان باید احتیاط‌های لازم در نظر گرفته شود. از این رو، به پژوهشگران آتی پیشنهاد می‌گردد با واکاوی نظرات و تجارب‌زیسته معلمان مجرب و باسابقه، ردپای رویکرد تلفیق در فعالیت‌های تربیتی آنان را کشف و دنبال کنند. همچنین در رابطه با ابزار پژوهش می‌توان بیان کرد که مصاحبه به تنهایی ظرفیت آشکارسازی تمامی شیوه‌های کاربست تلفیق در فعالیت‌های تربیتی را ندارد. علاوه بر این، عدم دسترسی حضوری به مشارکت‌کنندگان جهت انجام مصاحبه به دلیل اشتغال آنان در شهرستان‌های مختلف استان نیز از دیگر محدودیت‌های موجود این پژوهش است.

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...

منابع

- آیتی، بهنام. (۱۳۹۹). ریاضیات در متن زندگی. مجله رشد برهان دوره متوسطه دوم. ۳۰(۲)، ۳۰-۳۲.
- احمدی، پروین. (۱۳۸۲). تحلیلی بر کثرت و تنوع مفهوم تلفیق در حوزه برنامه درسی، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۹، ۸۷-۱۲۴.
- احمدی، طاهره و احمدی، پروین (۱۴۰۱). کاربرد تلفیق در برنامه درسی ابتدایی؛ مطالعه سستزپژوهی، نظریه و عمل در برنامه درسی، ۱۰(۱۹)، ۲۳۷-۲۷۸.
- احمدی، پروین؛ رجبی هرسینی، مریم و محسنی، هدی سادات. (۱۴۰۰). تحلیل پدیدارشناسانه معلمان ابتدایی (دانشجویان ارشد برنامه درسی) از کاربرد رویکرد تلفیقی در تدریس. پژوهش‌های برنامه درسی، ۱۱(۱)، ۲۶۴-۲۸۶.
- احمدوند، محمدعلی. (۱۳۹۹). روان‌شناسی بازی. تهران؛ نشر دانشگاه پیام‌نور.
- ارشاد، طیبه. (۱۳۹۶). بازی‌های تلفیقی در تربیت بدنی، مجله رشد آموزش ابتدایی، ۲۱(۵)، ۱۴-۱۶.
- افضلی، فاطمه. (۱۳۹۷). تاثیر بازی‌های آموزشی بر یادگیری مفاهیم کسرها ریاضی پایه چهارم ابتدایی شهرستان ساری ناحیه یک، مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۴(۳۰)، ۷۹-۹۲.
- اکبرزاده‌سقای، مهدی؛ یاری حاج‌عطالو، جهانگیر؛ فتحی‌آذر، اسکندر و ملکی آوارسین، صادق. (۱۴۰۱). طراحی الگوی برنامه درسی تلفیقی در آموزش علوم پایه ششم. مطالعات روانشناختی نوجوان و جوان، ۲(۲)، ۳-۱۱.
- امامی‌ریزی، کبری؛ حقانی، فریبا و یوسفی، علیرضا. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر به کارگیری بازی‌های آموزشی در درس هندسه بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه سوم ابتدایی، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه‌ریزی درسی)، ۱۶(۳۴)، ۶۴-۷۴.
- انصاری‌راد، سجاد و ریسی‌اردلی، رضا. (۱۴۰۰). نقش بازی‌های آموزشی در یادگیری دانش‌آموزان، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۴(۳۸)، ۷۵-۸۲.
- بابادی، امین؛ جعفری‌ثانی، حسین و کرمی، مرتضی. (۱۳۹۴). شناسایی گونه‌های غالب و غایب تلفیق در برنامه درسی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۳(۲)، ۶۷-۸۳.
- بازرگان‌هرندی، عباس. (۱۳۹۹). مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته: رویکردهای متداول در علوم رفتاری. تهران: نشر دیدار.

فصلنامه مطالعات برنامه درسی، شماره ۷۳، سال نوزدهم، تابستان ۱۴۰۳

براتی ابراهیم‌زاده، فاطمه و خاکباز، عظیمه‌سادات. (۱۴۰۱). بررسی چگونگی مواجهه معلمان دوره ابتدایی با رویکرد تلفیقی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی. رویکردهای نوین آموزشی، ۱۷(۱)، ۱۹-۳۶.

جعفری‌ثانی، حسین و قربانی، نرگس. (۱۳۸۷). تاثیر تلفیق محتوای چهار بخش اصلی کتاب علوم پایه اول راهنمایی بر اساس رویکرد سازماندهی تلفیقی (از نوع پروژه) بر پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر پایه اول راهنمایی. نوآوری‌های آموزشی، ۷(۲۸)، ۱۵۷-۱۷۸.

حاجی‌رستم‌لو، حوریه؛ امیرتاش، علی‌محمد و صفانیا، علی‌محمد. (۱۳۹۹). تاثیر تلفیق درس تربیت‌بدنی با درس ریاضی بر یادگیری مهارت‌های بنیادی دانش‌آموزان دختر. پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۱۴، ۹-۲۵.

دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی. (۱۳۹۰). راهنمای برنامه‌درسی علوم تجربی دوره شش ساله ابتدایی. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، وزارت آموزش و پرورش.

دلاور، علی. (۱۳۹۹). روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر رشد.

ربیعی، مهدی؛ حاجی حسین‌نژاد، غلامرضا؛ عطاران، محمد؛ کیامنش، علیرضا و شبیری، سیدمحمد (۱۳۹۹). طراحی و اعتباریابی الگوی مطلوب برنامه درسی درم تپنده (تلفیقی) آموزش سواد بوم‌شناختی در دوره ابتدایی ایران. فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۵(۵۹)، ۵-۳۰.

رستمی، فاطمه؛ ملکی، حسن و قادری، مصطفی. (۱۴۰۰). پدیدارشناسی تلفیق برنامه‌درسی تعلیمات-دینی با درس علوم تجربی، فصلنامه رویکردی نو در علوم تربیتی، ۱۱، ۶۴-۷۴.

رستمی‌مسنی، کورش. (۱۳۹۳). بررسی امکان اجرای برنامه‌درسی تلفیقی در مقطع ابتدایی نظام آموزش و پرورش ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی تهران.

رضائی، مریم؛ امام‌جمعه، سیدمحمدرضا؛ احمدی، غلامعلی؛ عصاره، علیرضا و نیکنام، زهرا. (۱۳۹۹). طراحی الگوی مفهومی برنامه‌درسی تلفیقی استم در دوره ابتدایی کشور ایران، فصلنامه مطالعات برنامه‌درسی، ۵۹، ۶۳-۹۲.

شرفی، حسن. (۱۳۹۰ الف). طراحی و تدوین برنامه‌درسی هنر براساس رویکرد تلفیق هنر و علوم با تاکید بر مفهوم تولیدهنری در پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی، مجله تعلیم و تربیت، ۱۰۶، ۱۰۵-۱۳۰.

- شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلمان دوره ابتدایی؛ ...
- شرفی، حسن. (۱۳۹۰ ب). امکان کاربرد رویکرد تلفیق تولید هنری و مفاهیم علوم تجربی در آموزش هنر. *نواوری‌های آموزشی*، ۱۰(۳۹)، ۱۱۹-۱۴۹.
- صفری، هانا؛ کرمی، فاطمه و سیفی جگرلوبی، کیوان. (۱۳۹۶). کاربرد ریاضی در زندگی. *اولین کنفرانس آموزش و کاربرد در زندگی*.
- ضرغام بروجنی، حمید؛ ملکی، حسن؛ نوری، یوسف و جولائی، معصومه. (۱۴۰۰). نقش تلفیق برنامه-درسی با انواع گردشگری در ساحت‌های تربیتی دوره ابتدایی، *مجله تعلیم و تربیت*، ۱۴۷، ۵۳-۷۶.
- طلوعی خیبری، فاطمه؛ فهیمی نژاد، علی؛ طیبی ثانی، سید مصطفی و مرسل، باقر. (۱۴۰۰). تاثیر برنامه-درسی تلفیقی بر یادگیری درس علوم تجربی و مهارت تربیت‌بدنی پایه پنجم ابتدایی، *فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی*، ۱۵، ۷۳-۹۶.
- فلاحتی، زهرا. (۱۳۹۱). *اثر آموزش هنرهای محیط‌زیست بر خلاقیت مدارس ابتدایی* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تهران.
- کاظم پور، اسماعیل. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش تلفیقی هنر در ریاضی بر میزان یادگیری و خلاقیت دانش-آموزان، *فصلنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۱(۶)، ۷۳-۹۰.
- کرکرانک، اعظم؛ جعفری، شیدا و خزایی، زینب. (۱۳۹۲). طراحی الگوی برنامه درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی براساس رویکرد تلفیقی هنر. *همایش ملی تغییر در برنامه‌های درسی دوره-های آموزش و پرورش*.
- کیان، مرجان و متین‌فر، نرگس. (۱۳۹۹). اثربخشی اجرای برنامه‌درسی تلفیقی هنر بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی، *فصلنامه پژوهش‌های برنامه درسی*، ۲۰، ۶۶-۸۳.
- متین‌فر، نرگس و کیان، مرجان. (۱۳۹۹). اثربخشی اجرای برنامه‌درسی تلفیقی هنر بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی. *پژوهش‌های برنامه درسی*، ۱۰(۲)، ۶۶-۸۳.
- مذبوحی، سعید. (۱۳۹۶). *مبانی و مفاهیم نوپدید برنامه‌درسی دوران ابتدایی*. تهران: نشر آوای نور.
- مظفری، سید امیراحمد؛ صباغیان‌راد، لیلیا و حاتمی، حجت. (۱۳۹۳). مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس سنتی و تلفیقی تربیت‌بدنی بر یادگیری درس علوم تجربی و توسعه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان پسر پایه دوم مقطع راهنمایی. *نشریه رشد و یادگیری حرکتی ورزشی*، ۶(۲)، ۲۱۷-۲۳۰.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۱). *مفهوم‌شناسی تلفیق در برنامه‌ریزی درسی*، *دانشنامه برنامه‌درسی*.

فصلنامه مطالعات برنامه درسی، شماره ۷۳، سال نوزدهم، تابستان ۱۴۰۳

مهر محمدی، محمود و همکاران. (۱۳۹۶). *برنامه درسی؛ نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها*. تهران: انتشارات سمت و شرکت به‌نشر (آستان قدس رضوی)، چاپ هشتم.

میرسلیمانی، محمدحسین؛ نادریان جهرمی، مسعود و قادری‌پور، ادريس. (۱۳۹۸). تربیت بدنی تلفیقی و آموزش مفاهیم ریاضی، پویش در آموزش علوم پایه، ۱۴(۵)، ۱-۱۲.

موسی‌پور، نعمت‌اله و احمدی، آمنه (۱۳۹۵). *طراحی کلان (معماری) برنامه درسی تربیت معلم (برنامه درسی تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران)*. شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی.

مولا، سمیه؛ فتحی آذر، اسکندر؛ ادیب، یوسف و نامدار، عبدالرحمن. (۱۳۹۷). *طراحی و اعتبارسنجی الگوی مطلوب برنامه درسی تلفیقی سواد انرژی در دوره اول متوسطه، فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، ۱۳(۴۹)، ۸۹-۱۲۴*.

- Al-Mutawah, M., Mahmoud, E., Thomas, R., Preji, N., & Alghazo, Y. (2022). **Math and Science Integrated Curriculum: Pedagogical Knowledge-Based Education Framework**. *Education Research International*.
- Brezovnik, A. (2015). **The benefits of fine art integration into mathematics in primary school**. *CEPS Journal*, 5(3), 11-32.
- Biscoe, B., & Wilson, K. (2015). **Arts Integration: A Strategy to Improve Teaching and Learning, Promote Personal Competencies, and Turn Around Low-Performing Schools**. *Center on School Turnaround at WestEd*.
- Celal, B. Gkhan, S. (2017). **Science Instruction through the Game and Physical Activities Course: An Interdisciplinary Teaching Practice**, *Universal Journal of Educational Research*, 5 (11), 2026-2036.
- Cravens, S. (2020). *The impact of an integrated curriculum on the academic achievement and academic enjoyment of elementary school students* (Doctoral dissertation, Union University).
- Danesh, H. B. (2008). **The education for peace integrative curriculum: Concepts, contents and efficacy**. *Journal of Peace Education*, 5(2), 157-173.
- Dhanapal, S. Kanapathy, R. & Mastan, J. (2014). **A study to understand the role of visual arts in the teaching and learning of science**. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 2(15).

شناسایی ردپای تلفیق در فعالیت‌های تربیتی نومعلم‌ان دوره ابتدایی؛ ...

- Drake, S. M., & Reid, J. L. (2018). **Integrated curriculum as an effective way to teach 21st century capabilities.** *Asia Pacific Journal of Educational Research*, 1(1), 31-50.
- Drake, S. M., & Reid, J. L. (2020). **21st century competencies in light of the history of integrated curriculum.** *In Frontiers in Education Frontiers Media SA*. 5, 122.
- Fagan, L. (2015). **Elementary school teachers perception of art integration to improve student learning.** *Walden university*.
- Gajek, E. (2018). **Curriculum integration in distance learning at primary and secondary educational levels on the example of eTwinning projects.** *Education Sciences*, 8, 1.
- Gatis, H. (2016). **The Importance of Art in Elementary Education.** *Capstone Projects and Teses*. 540.
- Jacobs, H. H. (1997). **Mapping the Big Picture. Integrating Curriculum & Assessment K-12.** Association for Supervision and Curriculum Development, 1250 N. Pitt Street, Alexandria, VA 22314-1453.
- Jazayeri, Y., Paul, R., Behjat, L., & Potter, M. (2020). **Learning from the integrated curriculum approach: student reflections during and after their experience.** *Proceedings of the Canadian Engineering Education Association (CEEA)*.
- Kaptan. & Seyihoglu. (2011). **Elementary Students' Opinions of Learning Objects: A Social Studies Course Case.**
- Kangas, M., Koskinen, A., & Krokfors, L. (2017). **A qualitative literature review of educational games in the classroom: the teacher's pedagogical activities.** *Teachers and Teaching*, 23(4), 451-470.
- Kneen, Judith; Breeze, Thomas; Davies-Barnes, Sian; John, Vivienne; Thayer, Emma. (2020). **Curriculum Integration: The Challenges for Primary and Secondary Schools in Developing a New Curriculum in the Expressive Arts.** *Curriculum Journal*, 2(31), 258-275.
- Lewis, D. Y., Stephens, K. P., & Ciak, A. D. (2016). **QSEN: Curriculum integration and bridging the gap to practice.** *Nursing Education Perspectives*, 37(2), 97-100.
- Lincoln, Y., & Guba, E. (1985). **Naturalistic inquiry.** California: Sage Publications.

- Lum, C.C ., Martin, T.A., Adler, S.A & Sim, J.B,Y. (2013). **Curriculum integration in Singapore: Teachers' perspectives and practice.** *Teaching and Teacher Education*, 31, 23-34.
- Mehana, M . Kilani, H (2010). **Enhancing physical Education in Omani Basic Education curriculum: Rationale and Implication, Sultan gaboos University, Oman, International journal for cross-Disciplinary subjects in education (IJCDSE)**, 1(2), 10-22.
- Moss, J., Godinho, S., & Chao, E. (2019). **Enacting the Australian curriculum: Primary and secondary teachers' approaches to integrating the curriculum.** *Australian Journal of Teacher Education*, 44(3), 24-41.
- Nollmeyer, G. E., & Van Wig, A. (2022). **Integrated Curriculum: Definition, Benefits, and Development.** *Routledge.*
- Ollila, J., & Macy, M. (2019). **Social studies curriculum integration in elementary classrooms: A case study on a Pennsylvania Rural School.** *The Journal of Social Studies Research*, 43(1), 33-45.
- Patrick. K.F., Reynolds.R & Macqueen. S. (2018). **Integrating curriculum: a case study of teaching Global Education.** *European Journal of Teacher Education*, 2(41), 187-201.
- Riley, N. Lubans, D. & et al. (2017). **Movement-based Mathematics: Enjoyment and Engagement without Compromising Learning through the EASY Minds Program.** *University of Newcastle, Australia, EURASIA. Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 13(6), 1653-1673.
- Risto, H.Martinen, J. McLoughlin, G. Ray, F. Dario, N. (2016). **Integration and Physical Education: A Review of Research.** *Journal Quest*, 55, 1-13.
- Siegler R S, Ramani G. B. (2008). **Playing linear numerical board games promotes lowincome children's numerical. development.** *Developmental Science. Special Issue on Mathematical Cognition*, 11(5), 655–661.
- Stephens, P., & Walkup, N. (2000). **Bridging the Curriculum through Art: Interdisciplinary Connections,** ERIC.
- Tuazon, A. (2015). **Integrating Music in the Elementary Classroom.** *Department of Curriculum, Teaching and Learning. Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto.*
- VanTassel-Baska, J. (2021). **Introduction to the integrated curriculum model.** In *Content-Based Curriculum for high-ability learners* . 15-32.